

Na početku knjige nalaze se poglavlja *Zahvale* (7-9), *Teorijske postavke istraživanja etničkih zajednica starog Ilirika* (9-27) i *Japodi u povijesnim znanostima* (27-41). Autor navodi znanstvenike koji su se bavili problematikom istraživanja etničkih zajednica na području Hrvatske, ali i bivše Jugoslavije, te se bavi problematikom pojmova «pleme» i «narod». Daje uvid u materijalnu kulturu i naglašava njezinu važnost; jednako tako spominje japodski jezik i antičke izvore koji ga navode. Donosi i pregled te tematike u hrvatskoj historiografiji.

Zatim slijede poglavlja *Pitanje etnogeneze Japoda* (41-51), *Japodska kuturna grupa željeznog doba* (51-63), te *Provi spomen Japoda u antičkim literarnim vrelima* (63-71). Autor stavlja sam početak osnova za japodski narod u razdoblje od XII. do VIII. st. prije Krista, te smatra da postoji neporeciv kontinuitet naselja, materijalne kulture, organizacije prostora i pogrebnih običaja sve do rimskog osvajanja 35. godine prije Krista. Jednako tako autor daje kratak pregled najvažnijih nalaza i nalazišta materijalne kulture Japoda od kasnoga brončanog doba do vremena njihova dolaska pod rimsku vlast. U iscrpnom prikazu antičkih izvora za povijest Japoda navodi i najstariji spomen Japoda, sačuvan u djelu Stjepana Bizantinca, grčkoga geografa i gramatičara iz VI. st. poslije Krista.

U poglavljima *Sukobi s Rimljanima zabilježeni u literarnim vrelima* (71-103) i *Japodski prostor* (103-177) autor govori o Oktavijanovu pohodu protiv Japoda i padu Metula te o japodskom teritoriju prije rimskog osvajanja i njegovu spomenu u antičkim literarnim vrelima. Donosi i vrijedne informacije vezane za geomorfološke, vegetacijske i klimatske karakteristike japodskoga teritorija, prikazuje njihova naselja te opisuje pogrebne običaje.

Vrlo interesantne podatke donosi poglavlje pod nazivom *Japodi: Iliri, Kelti ili ...?* (177-187). Mnogi su stariji pisci prihvaćali mišljenje o kulturnom i etničkom miješanju Japoda i Kelta, kao na primjer Strabon. Autor ne vidi veliki kulturni zaokret od prethodnih tradicija, tako da to pitanje ostavlja otvorenim, uz pretpostavku doseljavanja manjih skupina, eventualno otimanje ili kupovanje žena, dolazak zarobljenika, itd.

Poglavljia *Dolazi li civilizacija s mora? O utjecajima iz jadranskog (sredozemnog) svijeta* (187-195), *Japodi nakon Oktavijanova pohoda* (195-213) i *Zaključna razmatranja* (213-223) donose i zaključnu riječ o budućim tokovima istraživanja Japoda, kao i otvorenim pitanjima koja se tek trebaju istražiti. Bogata kultura koja je podrazumijevala i stočarstvo, zemljoradnju, metalurgiju te obilnu izradu predmeta za svakodnevnu upotrebu polako isključuje sliku koju je Strabon dao o siromaštvu Japoda.

Vanja Skeledžija

Emil Heršak, *Drevne seobe: prapovijest i stari vijek*, Školska knjiga, Zagreb 2005., 548 str.

U izdanju Školske knjige izašla je 2005. godine knjiga pod nazivom *Drevne seobe*, autora Emila Heršaka, rad koji obrađuje temu migracija protežući se vremenski od prapovijesnog doba do antičkih društava. Knjiga ima 548 stranica, a tekst je popraćen slikama i brojnim kartama, crno-bijelima i u boji. Na kraju sadržava opširan popis literature (419-461) koji nudi širok spektar informacija istraživačima i ostalim zainteresiranim za tu tematiku. Potom slijedi jednako tako iscrpno kazalo koje uvelike pomaže u snalaženju i pronalaženju potrebnih pojmova (463-548).

Rad je podijeljen u tri veće cjeline; prve dvije se odnose na prapovijest, a treći dio obrađuje starovjekovna i antička društva koja već imaju pisane izvore. Cilj tog rada bilo je proučavanje migracijskih pojava te njihovih uzroka i posljedica. Polazilo se od pregleda društvenih procesa, od opisa općih društvenih razmjera pa se zatim tekst usmjeravao prema pojedinim primjerima.

Nakon *Predgovora* (3-4), slijedi prva velika cjelina pod nazivom *Kameno doba* (5-106); započinje podnaslovom *Antropogeneza* (5-17) i prikazuje razvoj čovjeka, budući da sam autor u predgovoru kaže kako je imao potrebu naglasiti «glavnog protagonista». Autor vrlo jasno i dobro strukturirano donosi povijest istraživanja antropogeneze, iznoseći naposljetku i svoje mišljenje o teoriji Afrike kao pradomovine, teoriji Lemurije, naglašavajući element migracije kao ključ. U poglavlju *Početak «kulture» kamena* (17-27) autor obrađuje donji i srednji paleolitik, osvrćući se detaljnije na problem homo erectusa i neandertalaca. Poglavlje *Podrijetlo današnjih ljudi* (35-55) daje zanimljive informacije dobivene najnovijim istraživačkim metodama o podrijetlu današnjih ljudi. Naime, danas se na osnovi niza pokazatelja može reći da su predci današnjih ljudi potekli iz jedne zasebne grane praljudi, nastale u određenom području svijeta. Tijekom svojih seoba zamijenili su neandertalce i ostale usporedive drevne populacije. Autor donosi i mišljenja kritike i tako upotpunjava trenutačnu sliku znanstvenih dostignuća s tog područja. Poglavlja *Završnica kulture kamena* (55-78), *Migracijske perspektive mezolitika i neolitika* (81-89), te *Stočari i nomadstvo* (106-111) donose brojne stručne informacije o promjenama u klimi, prvim kulturnim pomacima, karte naselja te uzroke migracija u tom razdoblju. Neki od njih, kako autor navodi, bile su klimatske promjene, seobe životinja koje je čovjek lovio, novi rasporedi mora, kopna i zaleđenih površina, itd. Jednako tako autor navodi da su u paleolitičkom kontekstu osnovni subjekt migracije bile družine, manje rodovske skupine lovaca-sakupljača, koje su tvorile pleme kad bi se sakupile. Vrlo zanimljiv je podatak da je ukupno stanovništvo svijeta u gornjem paleolitičku jedva prelazilo nekoliko milijuna. Uz neolitik autor zaključuje da, iako je bio općenito označen sjedilačkom tendencijom u prvih zemljoradnika, upućuje na važnost nomadstva kojim su krenuli rani stočari.

Druga velika cjelina naslovljena je *Metalno doba* (111-259). Autor cjelinu započinje naslovom *Opće pretpostavke* (111-121); taj tekst donosi informacije vrlo vrijedne i stručnom svijetu ali i pridonose općoj kulturi. Naglašava se da se uobičajena podjela kasne prapovijesti na bakreno, brončano i željezno doba pokazuje sve više netočnom, jer se ne proteže na sve dijelove svijeta. Autor bilježi važne primjere, poput onoga da je Afrika prešla izravno iz kamenog u željezno doba, a većina društava Amerike nisu nikad upoznala metalurgiju željeza. Tako dolazimo do zaključka da je tročlana shema prikladna samo za euroazijska područja, ali i tamo se nalazi različita razvojna situacija i međustupnjevi. Slijedi poglavlje *Indoeuropske migracije* (121-151) u kojemu autor govori o jezikoslovnom i znanstvenom okviru indoeuropske problematike, teoriji pradomovine, seobi kurganskih naroda i migracijskim kretanjima prema istoku. Slijede poglavlja *Središnja Eurazija - uralski i altajski svijet* (158-180), *Kontrola i konflikt* (208-227) u kojemu autor govori o unutarnjim krizama u Egiptu i Mezopotamiji te njihovoj interakciji, narodima mora, osvrće se na trojanski rat i vrijeme žarnih polja - novoga pogrebnog običaja kremacije umrlih i polaganja žara (urni) u skupna groblja.

Europsko željezno doba (232-252) poglavlje je koje na jasan i dobro strukturiran način predstavlja to izrazito važno razdoblje ljudskog razvitka. Osvrćući se na osnovne pojmove željeznog doba, autor nas sve više vodi k razumijevanju tog pojma. Uz to govori o Skitima, keltskim migracijama, Germanima i Sarmatima. U poglavlju *Afričko željezno doba* (254-259) govori se o migracijama bantuskih naroda.

Treća velika cjelina nosi naziv *Stari i antički vijek* (259-404), a započinje naslovom *Opće pretpostavke* (259-304). Autor donosi problematiku migracija civilizacija starog i antičkoga svijeta te pokušava donijeti definiciju civilizacije i raščlaniti njezine čimbenike. Raspravlja pojam barbarstva iz aspekata različitih naroda, a ropstvo u antici stavlja kao jedan od najčešćih oblika migracije. U poglavlju *Raseljavanja i preseljenja stanovništva* (304-324) objašnjava pojam deportacije kao popratne pojave ratova i daje joj veliku ulogu. Pod nazivom *Antička kolonizacija* (324-383) obrađuju se teme feničke i kartaške kolonizacije, minojske i mikenke kolonizacije, helenistička kretanja i rimska kolonizacija. Slijede poglavlja *Značaj pojedince u starovjekovnoj migraciji* (383-404), *O nastanku rada* (404-408) te *Migracije u drevnosti - zaključna razmatranja* (408-416).

Na kraju, može se reći da je knjiga Emila Heršaka antropološko-sociološkoga karaktera te daje širu sliku razvoja čovječanstva. Jer, iako je težište na zapadnom kuturno-povijesnom području, ipak je postignuta stanovita ravnoteža u pristupu i analizi manje poznatih podataka i građe iz drugih dijelova svijeta. Uvelike dugujemo pohvalu tendenciji autora da prikaže što širi prostorno-kulturni krug, jer time pokazuje primjer pristupa koji nam omogućuje stjecanje puno zaokruženijeg znanja.

Vanja Skeledžija

Henri Pirenne, *Karlo Veliki i Muhamed*, Izvori, Zagreb 2006., 240 str.

U izdanju nakladničke kuće *Izvori* objavljen je prijevod dobro poznatog i već klasičnog djela *Karlo Veliki i Muhamed* glasovitoga belgijskog povjesničara Henrija Pirennea koji je živio na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Taj veliki povjesničar potresao je historičarski svijet upravo tim djelom, koje je prvi put tiskao davne 1937. godine. Pomičući početak srednjega vijeka čak na VII. stoljeće, Pirenne je poljuljao mnoga uvriježena mišljenja te su u mnogih povjesničara njegove teze ostale neprihvaćene i kontroverzne.

Knjiga ima ukupno 240 stranica, a donosi tri karte koje redom prikazuju arapski teritorij tijekom ekspanzije, carstvo Karla Velikog te komadanje carstva Karla Velikog. Predgovor knjizi (5-9) napisao je autorov sin koji djelo naziva krunom rada svoga oca u posljednjih 20 godina njegova života. Nakon kratkog predgovora slijedi napomena (9-13) Pirenneova učenika F. Vercauterna. Pirenne je knjigu podijelio u dva dijela: *Zapadna Europa prije Islama* (13-123) i *Islam i Karolinzi* (123-236). Svaka od tih dviju cjelina sastoji se od još tri cjeline. U prvom dijelu su sljedeće cjeline: 1. *Nastavljanje mediteranske civilizacije na zapadu nakon germanskih provala* (13-61), 2. *Gospodarska i društvena situacija nakon provala i mediteransko brodarstvo* (61-97) i 3. *Intelektualni život nakon provala* (97-123). U drugom dijelu tri cjeline su pod naslovima: 1. *Ekspanzija Islama na Sredozemlju* (123-155), 2. *Karolinški državni udar i papin zaokret* (155-187) i 3. *Počeci srednjega vijeka* (197-236). Na 236. str. nalazi se vrlo interesantan zaključak.

